

Yayın Geliş Tarihi: 05.03.2015
Yayın Kabul Tarihi: 27.04.2015
Online Yayın Tarihi: 30.06.2015

Dokuz Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Cilt:30, Sayı:1, Yıl:2015, ss. 223-256

Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Kamu Bütçesinin Önemi

Buket ALTINÖZ¹

Öz

Bu çalışmanın amacı küreselleşme ile artan çevre sorunları sonucunda ortaya çıkan sürdürülebilir kalkınma kavramını bütçe ile olan ilişkisi çerçevesinde incelemektir. Sürdürülebilir kalkınma, bugünkü neslin ihtiyaçlarının gelecek nesillerin ihtiyaçlarını sağlamasına engel olmayacak şekilde karşılanmasıdır. Dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma ile birlikte çevresel gelir ve harcamalar önem kazanmaktadır. Konunun öneminin giderek artması bu konuda yapılacak olan çalışmalarda artış da beraberinde getirmektedir. Çalışmada kamu bütçesinin bu konudaki durumu Avrupa Birliği ve Türkiye açısından ele alınarak ne gibi gelişmeler gösterebileceği açıklanmıştır. Yapılan araştırma sonucunda gerek Avrupa Birliğinde gerekse Türkiye örneğinde sürdürülebilir kalkınma konusunun bütçe içerisindeki ağırlığının giderek arttığı görülmüştür. Hatta daha ileri dönemlerde bütçelerin tamamen bu amaç doğrultusunda hazırlanacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, Kamu Bütçesi, Yeşil Bütçeleme, Avrupa Birliği.

JEL Sınıflandırma Kodları: P28, Q56, H61

Importance Public Budgeting In Sustainable Development

Abstract

The aim of this study is to analyze the concept of sustainable development that had been come into agenda as a result of environmental problems which have been increasing due to globalization and it is relation between public budgeting. The sustainable development is to meet needs of present generation in a manner which will not put obstacles on fulfillment of next generations' needs. In this sense, environmental revenues and expenditures gain importance along with sustainable development. The increasing importance of the issue, have also brought a parallel increase in studies on this issue. Budgetary reflections of the theme and budgetary potentials are explained for both European Union and Turkey in the study. The study concludes that the weight of sustainable development theme within public budget is increasing. Yet more, it is projected that public budgets will be devoted to this aim.

Keywords: Sustainable Development, Public Budgeting, Green Budgeting, European Union.

JEL Classification Codes: P28, Q56, H61

¹ Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, buketaltinoz@hotmail.com

1. GİRİŞ

Tarihten bugüne insanoğlu, sürekli bir değişim ve gelişim içindedir. Hızlı nüfus artışına bağlı olarak hızlı kentleşme ve sanayileşme önemli ölçüde toplumsal, çevresel, kültürel ve ekonomik değişimleri beraberinde getirmiştir. Bütün bu değişimler insanlığa olumlu katkılar sağladığı gibi; bunların bir takım olumsuz sonuçları da söz konusu olmuştur. Olumsuz sonuçlara baktığımızda çevresel sorunların önemli bir boyuta ulaştığını görmekteyiz. Sanayileşme ve ardından küreselleşme faaliyetlerinin başlaması ile birlikte ülkeler hızlı ekonomik büyüme konusuna ağırlık vererek, bunun çevresel maliyetlerini göz ardı etmişlerdir. Hızlı büyüyen nüfus ve buna bağlı olarak üretimde kullanılmak üzere enerji talebinin günden güne artıyor olması da sorunu kendi içinde beslemektedir.

Son dönemlerde dünya genelinde çevre sorunları oldukça önem kazanmış ve bu konuda ülkeler çeşitli politikalar geliştirme eğilimine girmişlerdir. Sonuçta sürdürülebilir kalkınma temel iktisadi bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Merkezi ve yerel düzeyde bir takım çalışmalar başlatılmış ve doğal kaynaklara zarar vermeden, gelecek nesillerin de kalkınmasına engel olmadan, bugünkü kalkınmanın sağlanması amaçlanmıştır. Bunların sağlanabilmesi için bir takım ekonomik ve mali politikalar önerilmiştir. Bu politikaların başında çeşitli çevre vergilerinin alınması uygulaması yer almaktadır. Bunun yanı sıra bir takım yasaklar, teşvikler, izinler ve kotalar da söz konusudur. Ayrıca son dönemlerde devlet bütçelerinin hazırlanma sürecinde de sürdürülebilirliğin önemi üzerinde durulmaktadır. Doğal kaynakların korunması ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelim ile birlikte devletler bütçelerinin harcama ve yatırım kalemlerinde konu ile ilgili düzenlemeler yapmaktadırlar. Ayrıca insanların çevre konusunda bilinçlendirilmesi eğitim alanında bir yatırım gerektirmektedir. Diğer yandan çevresel sorunların tanıtımı ve çözümüne yönelik AR-GE çalışmaları da bu konuda bütçenin ağırlığını artırmaktadır. Bütün bu nedenlerden dolayı, değişen dünyada devletin, artık bütçe yapısını da konu ile paralel olarak şekillendirmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Bu çalışmada öncelikle sürdürülebilir kalkınma kavramı ele alınarak, gelişim sürecinden bahsedilmektedir. Ardından sürdürülebilir bir kalkınma için ne gibi mali araçlar kullanılacağı üzerinde durularak, bu araçlar ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Konu ile ilgili olarak Avrupa Birliği ve Türkiye’de ne tür çalışmalar yapıldığı üzerinde durulmuştur. Yapılan çalışmaların özellikle bütçe ile ilgili bağlantılarına dikkat çekilmiştir. Ayrıca Türkiye örneğinde, dönemler itibari ile bütçedeki yatırım harcamaları ve cari harcamaların yapısı ve büyüklükleri ile ilgili verilerden yola çıkarak bir değerlendirme yapılmıştır. Son olarak yakın zamanda büyük önem kazanan yeşil bütçeleme konusu çeşitli açılardan ele alınmıştır. Böylelikle sürdürülebilir kalkınma bağlamında bütçenin ne gibi bir değişime tabi olacağı irdelenerek bir takım çözüm önerileri sunulmuştur.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA KAVRAMI

Sürdürülebilir kalkınma, hem sürdürülebilirlik hem de kalkınma kavramları açıklanarak bu iki kavram arasında bir bağlantı kurulmasıyla oluşturulmuştur.

Sürdürülebilirlik esasen dinamik bir kavramdır. Sürekli gelişerek sağlanan bir ilerleme söz konusudur. Kalkınma kavramından ise insani yaşam seviyesinde yükselme anlaşılmaktadır. Büyümeden farklı olarak kalkınma denilince, ekonomik büyümeye ilave olarak toplumsal, kültürel ve sosyal anlamda bir gelişim söz konusudur. Çevrenin korunması, nüfusun eğitimi, sağlık sorunlarının iyileştirilmesi gibi konular kalkınma kavramının içerisinde yer almaktadır.

Sanayi devrimi ile artan çevre problemleri bu konuda fikirler yürütülmesinin ve çalışmalar yapılmasının önünü açmıştır. İkinci Dünya savaşından sonra önemi bir kat daha artan sürdürülebilir kalkınma konusunda Birleşmiş Milletler’in çalışmaları hayli önemli olmuştur.

1987 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu bir rapor yayınlarken ilk defa sürdürülebilir kalkınmanın tanımını yapmıştır. Buna göre sürdürülebilir kalkınma şimdiki neslin ihtiyaçlarının gelecek nesillerin de kendi ihtiyaçlarını karşılamasına engel olmadan karşılamaktır (Bal, 2012: 8). Yapılan bu tanımdan yola çıkarak sürdürülebilir bir kalkınma için bugünkü kuşağın bir takım

B. ALTINÖZ

yükümlülükleri söz konusudur ki en önemlisi doğal kaynakların tahribine yol açmadan yaşayabilme alışkanlığının edinilmesidir. Ancak bu, hızlı üretim ve tüketim süreci içindeki dünyamızda kendiliğinden oluşamayacaktır. Bu konuda devletlere büyük bir rol düşmektedir.

1992 yılında yine Birleşmiş Milletler Brezilya'nın Rio kentinde bir Konferans gerçekleştirmiştir. Konferans, biyolojik çeşitlilik sözleşmesi, iklim değişikliği sözleşmesi, Rio deklarasyonu, gündem 21 ve ormanların kullanımı bildirisi ile sonuçlanmıştır. Ülkemizde sürdürülebilir kalkınma kavramı Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında kabul edilmiştir. Dolayısıyla 1990 ve 2000'li yıllar Türkiye için konunun önem kazandığını göstermektedir. Daha önceki kalkınma planlarında yalnızca çevre kirliliğinin azaltılması konusuna yer verilirken artık çevre kirliliğinin yanı sıra doğal kaynakların etkin kullanımı ve gelecek nesillere aktarımı da önemli olmuştur (Yeşilay, 2008: 1).

Ülkemizde 2003 yılında kabul edilen 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun ikinci kısım birinci bölümünde 'Bütçe İlkeleri' başlığı yer almaktadır. 13. Maddede yer alan bu ilkelerin ilki kanunda 'Bütçelerin hazırlanması ve uygulanmasında, makroekonomik istikrarla birlikte sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak esastır.' şeklinde ifade edilmiştir. Dolayısıyla bütçeler hazırlanırken sürdürülebilir kalkınma kavramını dışarıda tutmak yanlış olacaktır. Sonuçta, iktisadi ve siyasi gelişmelerle paralel olarak bütçe hazırlanması gereği doğmaktadır.

3. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA SÜRECİNDE MALİ ARAÇLAR

Sürdürülebilir kalkınma konusunda uygulanacak politikalar zorlayıcı nitelikte olabileceği gibi teşvik edici ve caydırıcı da olabilir. Araç olarak en çok çevre vergileri kullanılmaktadır. Çevre vergileri ve diğer araçlar aşağıda incelenecektir.

3.1. Çevresel Vergiler

Çevre vergileri, kirlenmeye sebep olan firmalara ve bireylere uygulanan vergilerdir. Bu vergiler, konulduğu ürün veya hammaddenin fiyatını yükselterek, kirlilik oluşturan hammaddelerin üretiminin azaltılmasına yol açan mali

yükümlülüklerdir. Burada amaç çevrenin kirlenme maliyetini üreticiye yükleyerek bir caydırıcılık oluşturmaktır. Günümüzde yeşil vergi olarak da adlandırılmaktadırlar.

Karbon Vergisi başta olmak üzere enerji vergileri, taşımacılık vergileri, kirlilik vergileri ve doğal kaynak vergileri söz konusudur. BM Çerçeve Kongresi tarafından hazırlanmış olan Kyoto Protokolü'nde Karbon vergisi konusu gündeme gelmiştir. Karbon vergisi, dünyada sadece Danimarka, Finlandiya, İsveç, Norveç, Hollanda ve İtalya'da uygulanmaktadır (Toprak, 2006: 155).

Fosil yakıt ve özellikle kömür kullanımının azaltılması amacıyla karbon vergisi uygulaması başlatılmıştır. Bu vergiler emisyon vergileri olarak da bilinir. Üretici ve tüketiciler çevreye bıraktıkları emisyon miktarına göre vergi öderler. Böylece insanların oluşturacağı emisyon miktarı azaltılmaya çalışılır. Ancak bu vergi matrahının hesaplanması konusunda sıkıntılar yaşanması nedeniyle eleştirilmektedirler. Türkiye 2009 yılında çıkarılan bir kanun ile Kyoto Protokolüne taraf olmuştur. Buna göre 2013 yılına kadar karbon emisyonunu azaltacağını taahhüt etmiştir. Bu amaçla birçok çalışma başlatılmak üzere kalmıştır. Kirlilik dediğimiz katı atık vergisi ise çevresel geri dönüşümün sağlanması amacı taşımaktadır (Çelikkaya, 2006: 106).

Enerji vergileri dediğimiz vergiler ise, benzin, motorin, fuel oil, doğal gaz, kömür ve elektrik gibi enerji ürünlerinin kullanımlarında alınır. Doğal kaynak vergileri, değerli maden ve petrol çıkartılan arazilerin kira bedeli üzerinden alınmaktadır. Taşımacılık vergileri ise motorlu taşıtlar üzerinden alınır (Özdemir, 2009: 24).

Kullanıldığında veya çevreye bırakıldığında içeriğindeki zararlı özellikler nedeniyle çevreye zarar veren maddelerden alınan vergiler ise bir başka vergi türüdür. Naylon poşetlerden alınan vergiler örnek olarak verilebilir (Marin ve Yıldırım, 2004: 498).

Türkiye'de ise çevresel vergilere, çevre ve temizlik vergisi yanında özel tüketim vergisinin akaryakıt ürünleri üzerinden alınması örnek olarak verilebilir. Ancak

B. ALTINÖZ

konunun etkinliği bu vergi gelirlerinin gerçekten çevresel sorunları gidermede kullanılıp kullanılmamasına bağlıdır. Burada yapılması gereken bu gelirlerin, bütçe içinde çevresel sorunların giderilmesi amacıyla oluşturulacak tertiplerde toplanmasıdır. Ayrıca çevresel projelerin merkezi yönetim veya yerel idarelerce hazırlanıp uygulanmasında bu gelirler kullanılmalıdır. Dolayısıyla bu vergilerin mali amaçtan çok sosyal amaçlara hizmet etmesi sağlanmalıdır.

3.2. Harçlar

Vergilerden sonra önemli bir politika aracı da harçlardır. Harçlar, çevreyi kirletenlerden alınan parasal karşılıklardır. Amaç kirletme maliyetini gidermektir. Ayrıca harçlar çevreyi kirletenlere karşı bir caydırıcılık da sağlamaktadır (Karaca, 2011: 82).

Harçlar dediğimizde aslında kullanım temelli vergiler anlaşılmaktadır. Bunlar hizmet harcı niteliğindedir. Bu harçlar çevre temizliği hizmetinden yararlananlar tarafından ödenir. Yerel yönetimler tarafından uygulanır. Örnek olarak belediyelerin, atık suların uzaklaştırılması veya içme suyunun temizlenmesi hizmeti sonucu aldığı paylar verilebilir. Daha çok yerel yönetimlerde kaynak ihtiyacının karşılanması amacıyla alınır (Marin ve Yıldırım, 2004: 498).

Herkesten çevreye verdiği zarar oranında alınan harçlar “kirleten öder” ilkesine dayanmaktadır. Kirleten öder ilkesi, ilk kez 1972’de OECD tarafından kabul edilmiş ve “kabul edilebilir durumdaki bir çevreyi sağlamak için kamu yetkilileri tarafından kararlaştırılan ölçütleri (kirliliği önleme ve kontrol) gerçekleştirmenin masraflarına kirletenin katlanması gerektiği bir ilke” olarak tanımlanmıştır. Ayrıca harçlar bir karşılığa dayanarak alınmaktadır. Burada ise çevreye verilen zararın önlenmesi için yapılan kamusal uygulamaların karşılığı olması söz konusudur (Kargı ve Yüksel, 2010: 196).

3.3. Sübvansiyonlar

Sübvansiyon, hibe, yardım ve düşük faizli kredi gibi devletin özel kişi ve kuruluşlara sermaye ya da mal transfer etmesidir. Çevresel sübvansiyonlar, çevre politikalarının gerektirdiği emisyon azaltımı maliyetlerinin düşürülmesi ve

emisyon azaltımı için inisiyatif sağlanması amacına dayanmaktadır. Amaç çevreye karşı duyarlı bir üretim gerçekleştirilmesi için yeni uygulama tekniklerine geçilmesidir (Kayaer, 2013: 134). Ayrıca yapılan tanımdan yola çıkarak sübvansiyonlar çevreye daha az zarar veren işletmelerin düşük faizli kredi verilmesi şeklinde ödüllendirilmesidir.

Firmalara uygulanan sübvansiyonun üretimi artırıcı etki yaparak çevresel sorunları daha büyük boyutlara getirmesi ise konunun bir başka açıdan ele alınmasına yol açmaktadır. Sonuçta devletin ne tür sübvansiyonlara ağırlık verdiği irdelenmelidir. Dolayısıyla sübvansiyonların yenilenebilir enerji kullanımı ve atık yönetimi konuları üzerinde yoğunlaşması yerinde olacaktır. Örneğin güneşten veya rüzgârdan kendi enerjisini üreten ve/veya üretimini geri dönüştürebilir malzeme ile yapan firmalara sübvansiyon uygulanması faydalı olacaktır.

3.4. Fonlar

Çevresel fonlar, çevre kirliliğinden zarar görenlerin zararlarının karşılanması ya da çevreye zarar verenlerin çeşitli önlemler almalarını sağlamak amacıyla verilebilir. Bu yönüyle sübvansiyonlarla benzerlik göstermektedir. Ayrıca bu fonlar çevre kirliliği ile mücadele konusunda yürütülecek çalışmalarda da kullanılabilir. Eğer genel bütçede çevre için ayrılan ödenekler yetersiz ise bu fonlardan yararlanmak çalışma ve projelerin yürütülmesine katkı sağlayacaktır (Karaca, 2011: 88).

Bütçe içerisinde çevresel fonlara ağırlık verilmesi sürdürülebilir bir kalkınma açısından önemli bir gelir kaynağı olabilmektedir. Amacına ulaştığı takdirde bütçe dışında da böyle bir fon oluşturulması sorun olmayacaktır ancak bu konuya temkinli yaklaşmakta yarar vardır. Bütçe içinde veya dışında yer verilecek böyle bir fon amaç dışında kullanıldığı takdirde herhangi bir getirisi olmayacaktır. Bunu önlemek için etkin bir denetim mekanizmasına ihtiyaç vardır.

Fonlar konusunda verilebilecek en güzel örnek, Rio Konferansı'nda oluşturulan Global Çevre Fonudur. Kirliten öder ilkesinin global şekilde uygulanmasıdır. Fon, çevreyi en fazla kirliten gelişmiş ülkelerden toplanan paralardan oluşur. Toplanan

fon, çevre sorunlarını finansal yetersizlikten dolayı aşamayan gelişmekte olan ülkelerde kullanılır (Marin ve Yıldırım, 2004: 510).

4. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA SÜRECİNDE BÜTÇE UYGULAMALARI: AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE

Sürdürülebilir kalkınma konusuna verilen önem artıkça bu konuda yapılacak çalışmalar bütçelerin gelir ve harcama kalemlerinde bir takım değişimlere neden olmaktadır. Gerek gelirler konusunda gerekse harcamalar konusunda gerçekleşen bu değişimler Avrupa Birliği ve Türkiye olarak iki farklı açıdan ele alınacaktır.

4.1. Avrupa Birliği Uygulaması

Avrupa Birliğinde çevre bilinci özellikle 1970'li yıllardan itibaren kendisini göstermiştir. Avrupa Birliği bu amaçla 1973 yılından günümüze toplam altı tane Çevre Eylem Programı oluşturmuştur. Bu programlar Avrupa Birliğinin çevre konusuna verdiği önemi göstermekte, bu programların AB bütçesine nasıl yansıtıldığını görmemizi sağlamaktadır.

İlk iki çevre eylem planı var olan kirliliği azaltmaya yöneliktir. Bu konuda çeşitli standartlar belirlenerek bir uygulama başlatılmıştır. Üçüncü programda ise bir adım daha ileri gidilerek kirliliği oluşumundan önce yani kaynağında azaltma konusuna vurgu yapılmıştır. Bu programda esas olan kaynakların rasyonel kullanımının sağlanmasıdır. Ayrıca, üçüncü çevre eylem programında, çevre politikalarının diğer politikalarla iç içe ve uyumlu olması gerektiği belirtilmiştir (Çokgezen, 2007: 94).

Beşinci çevre eylem programı öncelikle göre daha kapsamlı ve ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Program, sürdürülebilir kalkınma, çevresel önlemlerin diğer politika alanlarıyla bütünleştirilmesi, serbest piyasa ekonomisi araçlarından yararlanılması ve toplumdaki bütün aktörlerin ortak katılımının sağlanması ilkeleri üzerine kurulmuştur. Bu program 1993-2000 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. 2001-2010 yıllarını kapsayan altıncı program da Beşinci programdan çok farklı değildir. Burada da çevre mevzuatının yaygınlaştırılması, diğer politikalarla

bütünleştirilmesi, imar planlarında çevresel faktörlerin göz ardı edilmemesi gibi konular üzerinde durulmuştur.

Çevre Eylem Programlarının yanı sıra AB finansal perspektifleri de gelişen ekonomi ve ihtiyaçlar dâhilinde sürekli yenilenmiştir. Bu finansal perspektiflerin en önemli amacı bütçede disiplin sağlamaktır. Bu perspektif dönemlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Finansal Perspektif: 1988-1992 Birinci Delors ² Dönemi
2. Finansal Perspektif: 1993-1999 İkinci Delors Dönemi
3. Finansal Perspektif: 2000-2006 Gündem 2000 Dönemi
4. Finansal Perspektif: 2007-2013 Dönemi (mfa.gov.tr, 2014).

Birinci finansal perspektif döneminde Topluluğun kaynaklarının Tek Pazar hedefini gerçekleştirmede yetersiz kalması nedeniyle, istikrarın sağlanması, öz kaynakların artırılması gibi hedefler söz konusu olmuştur. İkinci mali perspektif Birlik bütçesinin artırılması konusu üzerinde durmuştur. Üçüncü mali perspektif ise özellikle bütçede disiplin sağlanması ve harcama miktarlarında esneklik sağlanmasını hedeflenmiştir (Özek, 2014: 26-28). Ayrıca 2000-2007 dönemini kapsayan perspektif Avrupa Birliğinin bir diğer genişlemesine zemin hazırlayacak şekilde hazırlanmıştır. Tablo 1’de yer alan Katılım Öncesi Stratejisi, Uyum Fonu gibi başlıklar bu hedefi açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bütün bu perspektifler, bütçede disiplin sağlanmasının yanı sıra, değişen zamana göre bütçenin bu değişime uyarlanmasını sağlama amacını taşımaktadır. 2007-2013 Dönemi Finansal Perspektif ise, bütçeye yeni bir harcama başlığının dâhil edilmesini sağlayarak, sürdürülebilir kalkınmaya verilen önemi açıklamaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca doğal kaynakların hızla etkinsiz bir şekilde tüketimine paralel olarak, bu konuya da bütçe harcama başlıklarında yer verildiği gözlemlenmektedir.

²Jacques Delors 6 Ocak 1985 - 22 Ocak 1995 tarihleri arasında Avrupa Komisyonu Başkanlığı görevini üstlenmiştir. Bu nedenle 1999 yılına kadar uygulanan finansal perspektifler Delors Dönemi olarak adlandırılmaktadır.

B. ALTINÖZ

Tablo 1. Genişleme İçin Ayarlanmış Bütçe Kompozisyonu ve Harcama Kalemleri (2004 Fiyatlarıyla, Milyon Euro, AB-25 için)

Başlık Adı	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1. Tarım	41 738	44 530	46 587	47 378	49 305	50 431	50 575
1.a. Ortak Tarım Politikası	37 352	40 035	41 992	42 680	42 769	43 724	43 735
1.b. Kırsal Kalkınma	4 386	4 495	4 595	4 698	6 536	6 707	6 840
2. Yapısal Eylemler	32 678	32 720	33 638	33 968	41 035	41 685	42 932
2.a. Yapısal Fonlar	30 019	30 005	30 849	31 129	35 353	36 517	37 028
2.b. Uyum Fonu	2 659	2 715	2 789	2 839	5 682	5 168	5 904
3. İç Politikalar	6 031	6 272	6 558	6 796	8 722	8 967	9 093
4. Dış Faaliyetler	4 627	4 735	4 873	4 972	5 082	5 093	5 104
5. Yönetim	4 638	4 776	5 012	5 211	5 983	6 154	6 325
6. Rezervler	906	916	676	434	442	442	442
7. Katılım-Öncesi Stratejisi	3 174	3 240	3 328	3 386	3 455	3 455	3 455
8. Tazminatlar	-	-	-	-	1 410	1 299	1 041

Kaynak: (ec.europa.eu, 2014)

Tablo 1’de görüldüğü gibi üçüncü finansal perspektif döneminde oluşturulan bütçenin sekiz harcama başlığı söz konusudur. Bunların içinde en büyük harcamalar ise Tarım alanında yapılmıştır. Görüldüğü gibi şekil itibariyle baktığımızda sürdürülebilir kalkınmaya katkı açısından bütçede ayrı bir başlık yer almamaktadır.

2007–2013 yıllarını kapsayan yeni mali perspektifte 2000-2006 perspektifinden farklı olarak harcama başlıklarında değişiklik yapılmıştır. Yeni düzenleme ile birlikte Avrupa Birliği bütçesi harcama başlıkları yeni mali perspektifte şu şekilde oluşturulmuştur:

- Sürdürülebilir Kalkınma: Bu başlık altındaki harcamalar, büyüme ve istihdam için rekabet edebilirlik ile büyüme ve istihdam için uyum.
- Doğal Kaynakların Korunması ve Sürdürülebilir Yönetimi

- Vatandaşlık, Özgürlük, Güvenlik ve Adalet
- Küresel Bir Partner Olarak Avrupa Birliği: Bu başlığın altında, katılım öncesi araçlar, Avrupa Kalkınma Fonu'nun AB bütçesine dâhil edilmesi ve acil yardım ve kredi garantileri için ayrılmış mevcut rezervler ve tüm dış faaliyetler yer almaktadır.
- Yönetim
- Tazminatlar (ceis.org.tr, 2015).

Buradan ulaşacağımız sonuç Avrupa Birliği bütçesinin artık değişen dünyaya ayak uydurmasının sağlandığıdır. Sürdürülebilir kalkınma başlığının açılması ile kaynakların etkin kullanımı ve sonuçta sürdürülebilir kalkınma sağlanmasının artık başlı başına bir gereklilik olduğunu görüyoruz. Ayrıca doğal kaynakların korunması ve yönetimi konusunda ciddi harcama büyüklükleri söz konusudur. Bütçenin bu şekilde yeniden yapılandırılması sürdürülebilir rekabet, büyüme ve kalkınma için hızla tükenen doğal kaynakların korunması gerekliliğinin önemli boyutlara ulaştığını göstermektedir.

Aşağıda Tablo 2'de görüldüğü gibi ilk harcama başlığı, 'Sürdürülebilir Kalkınma'dır. Bu başlık kapsamında Birliğin sürekli bir şekilde ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kalkınmasına hizmet edecek alanlara kaynak aktarılmaktadır. 'Büyüme ve İstihdam için Rekabet', bu harcama kaleminin ilk alt başlığıdır ve özellikle Birlik içi rekabetin sağlanması konusunda gerçekleştirilecek faaliyetleri içermektedir. Avrupa Birliği'nin temel amaçlarından birinin de rekabet ortamının teşviki olduğu göz önüne alındığında, bu alt başlığın önemi daha da iyi anlaşılabilir. 'Sürdürülebilir Kalkınma' başlığının ikinci alt başlığı ise 'Büyüme ve İstihdam için Uyum' dur. Birliğin uyum politikası, genişleme sürecinde dengeli ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi açısından üye devletler arasında ekonomik ve sosyal uyumun sağlanabilmesini amaçlamaktadır. Bu açıdan "Büyüme ve İstihdam için Uyum" alt başlığı; üye devletler, bölgeler ve kırsal-kentsel alanlar arasında kalkınmışlık farklılıklarını giderebilmek ve Birlik içerisinde dengeli bir sosyo-ekonomik dağılımı sağlayabilmek amacıyla gerçekleştirilecek olan faaliyetlere ayrılan kaynakları göstermektedir.

B. ALTINÖZ

Birlik bütçesinin ikinci harcama başlığı ‘Doğal Kaynakların Korunması ve Yönetimi’dir. Ortak Tarım Politikası, kırsal kalkınma politikası ve balıkçılık politikaları bu başlık içerisinde yer almaktadır. ‘Piyasa Destek Yardımları ve Doğrudan Ödemeler’ kalemi bu başlığın temel harcama alanıdır. Bu temel harcama alanı dışında; kırsal kalkınma, Avrupa Balıkçılık Fonu ve Avrupa çevre programı olan LİFE+ gibi başlıklara da kaynak sağlanmaktadır (Bilge ve Çelikay, 2008: 10).

Tablo 2. 2007-2013 Dönemi AB Bütçesi (2004 fiyatlarıyla, Milyon Euro)

Başlık Adı	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Toplam
1. Sürdürülebilir Kalkınma	51 267	52 415	53 616	54 294	55 368	56 876	58 303	382 139
1.a. Büyüme ve İstihdam İçin Rekabet	8 404	9 097	9 754	10 434	11 295	12 153	12 961	74 098
1.b. Büyüme ve İstihdam İçin Uyum	42 863	43 318	43 862	43 860	44 073	44 723	45 342	308 041
2. Doğal Kaynakların Korunması ve Yönetimi	54 985	54 322	53 666	53 035	52 400	51 775	51 161	371 344
2.a. Tarımsal Piyasa Desteklemeleri ve Doğrudan Ödemeleri	43 120	42 697	42 279	41 864	41 453	41 047	40 645	293 105
3. Vatandaşlık, Özgürlük, Güvenlik, Adalet	1 199	1 258	1 380	1 503	1 645	1 797	1 988	10 770
4. Küresel Bir Partner Olarak AB	6 199	6 469	6 739	7 009	7 339	7 679	8 029	49 463
5. Yönetim	6 633	6 818	6 973	7 111	7 255	7 400	7 610	49 800
6. Tazminatlar	419	191	190	-	-	-	-	800

Kaynak: (ec.europa.eu, 2014)

Tablo 2 incelendiğinde yeni perspektif ile birlikte bütçeye dâhil edilen sürdürülebilir kalkınma ve doğal kaynakların korunması ve yönetimi başlıkları Avrupa Birliği içinde bu konunun öneminin arttığını göstermektedir. 2007 yılından 2013 yılına gelindiğinde, sürdürülebilir kalkınmaya bütçeden ayrılan pay sürekli artış göstermiştir. Doğal kaynakların korunması ve yönetimi konusunda da ciddi

büyükte bir harcama söz konusudur. Buradan yola çıkarak Avrupa Birliği'nin küresel ticaret ve üretim konusunda dünyada en iyi olmak adına doğru bir yol izlediğini söyleyebiliriz. Doğal kaynakların hızla tahrip edildiği dünyada, hızlı bir üretim sürecinin yarattığı çevre kirliliğinin önüne geçilmediği takdirde, artan hızlı nüfusun talebinin karşılanmasında zorluklar ortaya çıkacaktır. Bu nedenle, ülkelerin çevresel yatırım harcamalarına ağırlık vererek, bunun uzun vadeli getirilerini göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

Öte yandan, Avrupa Birliği'ne dâhil olan dünyanın en güçlü ekonomilerinden bazıları olan ülkeler yarattıkları çevre sorunlarına karşı tabii ki önlem almalıdır. Dünya ekonomisi siyasetinde etkili olmaya çalışan Birlik için bu durum iyi bir itibar sağlayacaktır. Bunu yapmanın en iyi yolu da Birlik bütçesinin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik değişimi ile üye ülkelerin bu değişime ayak uydurmalarının temellerinin sağlanmasıdır. Diğer açıdan ise Birliğe dâhil olmak isteyen aday ülkelerin bütçelerinin de buna uyum göstererek dolaylı olarak sürdürülebilir kalkınmaya katkı koymasının sağlanmasıdır.

4.2. Türkiye Uygulamaları

Türkiye'de hızlı nüfus artışı, ekonomik gelişme, aşırı tüketim ve buna paralel olarak üretimin artırılma çabası bir takım çevresel sorunlara neden olmuştur. Bu sorunların giderilmesi ve dolayısıyla finansmanı konusunda da bazı aksaklıklar söz konusudur.

OECD tarafından 1999 ve 2008 yılında yayınlanan çevresel performans inceleme raporuna göre Türkiye hava ve su yönetiminden, doğanın korunmasına, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden, uluslararası yükümlülüklerine kadar hemen her alanda olumlu gelişmeler göstermiştir. Çevre harcamalarının GSYH içindeki payı yüzde 1,1'den yüzde 1,2'ye (yüzde 0,9'u kamu harcaması, yüzde 0,3'ü özel harcama) yükseltilmiştir. Ancak bu olumlu gelişme vergi politikası alanında gözlenememiştir (Çelikkaya, 2011: 110).

Türkiye'de çevre vergileri hâsılatı oldukça yüksek olmasına rağmen bu vergiler çevresel sorunlarda kullanılmamakta daha çok gelir sağlama amacına hizmet

B. ALTINÖZ

etmektedir. Ancak 2006 yılında 2872 Sayılı Çevre Kanununda yapılan bir değişiklik ile çevrenin korunması için emisyon ve kirletme harçları gibi ekonomik araçlardan yararlanılacağı ifade edilmiştir.

4.2.1. Türkiye’de Uygulanan Çevresel Vergiler

Türkiye’de günümüzde uygulanan çevresel sayılabilecek bir takım vergiler vardır. Konuyu açıklamamız açısından bu vergileri üç başlık altında sıralamamız mümkündür. Bunlar, enerji vergileri, kirletme (katı atık) vergisi ve motorlu taşıtlar vergisidir.

4.2.1.1. Enerji Vergileri

Bu gruba, akaryakıt ürünleri ve elektrik girmektedir. Türkiye’de akaryakıt ve akaryakıt ürünleri 06/06/2002 tarih ve 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanununda, I Sayılı Listenin A Cetvelinde yer almaktadır. Bu verginin esasen çevre sorunlarının çözümü amacına yönelik olduğu söylenemez. Ancak bu vergi akaryakıt ürünlerinin fiyatlarını yükselteceğinden ekonomi üzerinde dolaylı bir etki oluşturur.

Enerji vergisi konusu içerisinde bir de elektrik vergisi mevcuttur. AB’nin 2003/96 Direktifine göre enerji ürünlerine uygulanan bir diğer vergi elektrik vergisidir. En yüksek emisyon kaynaklarından biri olan elektrik vergisi açısından bakıldığında elektrik vergisinin fiyata oranının en yüksek olduğu iki Avrupa ülkesi İtalya ve Türkiye’dir (Çelikkaya, 2011: 112).

4.2.1.2. Kirletme (Katı Atık) Vergisi

Belediyeye su ve kanalizasyon şebekelerine bağlı kullanıcılar ve sanayi tesisleri su kullanımı ve atık su boşaltımı nedeniyle “Çevre Temizlik Vergisi” ödemek zorundadır. Belediyeler tahsil ettikleri bu verginin yüzde 10’unu çevre kirliliği ile mücadele için Çevre ve Orman Bakanlığı Merkez Saymanlık Müdürlüğü Hesabına, yüzde 20’sini ise büyükşehirlerde çöp imha tesislerinin kurulup işletilmesine ayırmaktadır.

Çevre temizlik vergisi, çöp vergisi olarak da bilinir. Türkiye’de doğrudan çevre ile ilgili tek vergidir. Ancak her ne kadar çevresel vergi sınıfında yer alsada aslında çevresel amaçlara hizmet etmemektedir. Belediyeler genellikle ek gelir elde etme amacıyla bu vergi türünü tahsil etmektedirler (Marin ve Yıldırım, 2004: 500).

4.2.1.3. Motorlu Taşıtlar Vergisi

197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu ile uygulanmasına başlanan bu vergi, özel bir servet vergisidir. Kanunda 25/12/2003 tarih ve 5035 sayılı kanun ile yapılan değişiklik ile birlikte araçların ağırlığı değil, motor silindir hacmi ve yaşına göre alınmaya başlanmıştır. Motor silindir hacminin esas alınmasının nedeni motor hacmi arttıkça yakıt miktarının ve çevreye yayılacak zehirli gazın artacak olmasıdır. Ancak araç yaşı büyüdükçe ödenecek verginin azalması ise çevresel amaç dışındadır. Çünkü araç yaşı büyük olanlar daha çok çevre kirliliğine neden olmaktadır. Dolayısıyla motorlu taşıtlar vergisinin de tam manasıyla çevresel amaçlara hizmet ettiğini söyleyemeyiz (Çelikkaya, 2011: 114).

Merkezi yönetim içerisinde çevresel sayılabilecek vergi ve harç gelirlerinin kod yapısı ise şu şekildedir:

01.3.2 Özel Tüketim Vergisi

01.3.2.01 Petrol ve Doğalgaz Ürünleri

01.3.2.02 Motorlu Taşıtlar Araçları

01.3.2.52 Elektrik ve Havagazı Tüketim Vergisi

01.6.9.55 Kaynak Suları Harcı

Genel Yönetim Kamu Gelirlerinin 2014 yılı tutarları ve türlerine bakıldığında, B cetvelini oluşturan bu kalemler içinde çevresel gelirlerin, özellikle ÖTV dolayısıyla toplanan çevresel vergilerin, önemli bir yer tuttuğu gözlenmektedir (bkz. 2014 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi B Cetveli). Ancak devlete gelir sağlama amacıyla toplandıklarından bu vergilerin sürdürülebilir kalkınmaya katkısı olduğu söylenemez. Yalnızca dolaylı bir etki söz konusudur. Çünkü ilave vergiler, tüketici açısından caydırıcı olmaktadır.

4.2.2. Analitik Bütçe Sınıflaması (ABS) ile Çevre Koruma Faaliyetleri Sınıflaması (CEPA)

Analitik bütçe sınıflandırma sistemi, devlet faaliyetlerinin; kurumsal, fonksiyonel, ekonomik kriterlere göre sınıflandırıldığı bir hesap sistemidir. Kamu kuruluşlarında 2004'ten itibaren kademeli geçişle, il özel idareleri, belediyeler ve mahalli idare birliklerinde 2006 yılından itibaren harcamaların kayıt altına alınması için Analitik Bütçe Sınıflandırma (ABS) Sistemi kullanılmaktadır.

ABS Sisteminde, fonksiyonel sınıflandırmaya göre çevre koruma harcamaları ayrı bir şekilde kayıt altına alınabilmektedir. 2. Düzey fonksiyonel kodlarda çevre koruma faaliyetleri konularına göre ayrıştırılmaktadır. ABS çevresel harcamaları 6 başlık altında toplamaktadır.

- Atık yönetimi hizmetleri,
- Atık su yönetimi hizmetleri,
- Kirliliğin azaltılması hizmetleri,
- Doğal ortamın ve biyo çeşitliliğin korunması,
- Çevre korumaya ilişkin AR-GE hizmetleri,
- Sınıflandırmaya girmeyen çevre koruma hizmetleridir.

Çevre koruma harcamalarının kapsamını tanımlamak için, Birleşmiş Milletler, Avrupa Ekonomik Komisyonu ile Eurostat tarafından hazırlanan Çevre Koruma Faaliyetleri Sınıflaması (Classification of Environmental Protection Activities - CEPA) kullanılmaktadır (TUİK, 2009).

Çevre Koruma Faaliyetleri Sınıflaması (CEPA) üç ana gruptan oluşmaktadır. Bunlar çevre koruma, doğal kaynak yönetimi ve doğal kaynak kullanımından oluşmaktadır. Analitik bütçe sınıflaması ile ilişki kurmak açısından çevre koruma grubunun alt başlıkları ele alınmaktadır. Bu başlıklar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Dış ortam havasının ve iklimin korunması,
- Atık su yönetimi,
- Atık yönetimi,
- Toprak, yeraltı suyu ve yüzey sularının korunması ve iyileştirilmesi,

- Gürültü ve vibrasyonun azaltılması,
- Biyo çeşitlilik ve peyzajın korunması,
- Radyasyona karşı koruma,
- Araştırma ve geliştirme,
- Diğer çevre koruma faaliyetleri (unstats.un.org, 2015).

Konular açısından büyük farklılıklar olmamasına karşın ABS’de çevresel harcamalar 6 başlıkta belirtilirken CEPA’da 9 başlık mevcuttur. Bunun nedeni CEPA’daki dış ortam havasının ve iklimin korunması, toprak, yeraltı suları ve yüzey sularının korunması ve iyileştirilmesi, gürültü ve vibrasyonun azaltılması, radyasyona karşı koruma ve AR-GE başlıklarının ABS’de kirliliğin azaltılması hizmetleri olarak tek başlıkla belirtilmesidir.

4.2.3. Çevresel Harcama, Gelir ve İstihdam İstatistiği Verileri

Çevresel istihdam ve harcama istatistikleri denildiğinde; çevresel faaliyetlerde çalışan personel sayısı, bu personelin eğitim durumu, kadro durumu, niteliği, çevresel cari harcamalar, çevresel yatırım harcamaları, çevresel gelir verileri kullanılmaktadır (TUİK, 2009).

Bu veriler buradan itibaren verilen tablolarda yıllar itibarıyla yer almaktadır. Yerel yönetimlerin bu konudaki önemi, yerel yönetim bütçelerinde konuyla ilgili harcamaların da ağırlık kazanmasına neden olmuştur. Ayrıca toplanan çevresel vergiler belediyelerde önemli bir gelir kalemidir. Yapılan her yatırım gideri beraberinde cari gideri de getirmektedir. Ancak cari harcamaların yatırım harcamalarından daha yüksek seyretmesi yatırımların verimliliğini düşürebilmektedir.

B. ALTINÖZ

Tablo 3. Belediyelerin Toplam Çevresel Harcamaları 2006-2012

Yıllar	Cari Harcamalar (TL)	Yatırım Harcamaları (TL)	Toplam (TL)	Toplam Çevresel Harcamalar/ Belediye Toplam Harcamaları (%)
2006	3 598 538 721	2 111 510 574	5 710 049 295	26,3
2007	4 441 122 663	3 484 864 959	7 925 987 622	30,6
2008	5 189 091 718	2 573 558 626	7 762 650 343	25,0
2009	6 131 637 620	2 245 492 259	8 377 129 879	27,0
2010	6 000 372 254	2 377 050 291	8 377 422 545	24,3
2012	7 432 203 038	2 804 788 514	10 236 991 552	21,7

Kaynak: (tuik.gov.tr, 2015)

Tablo 3'te görüldüğü gibi belediyelerde cari ve yatırım harcamalarından oluşan toplam çevresel harcamalar 2006 yılından 2012 yılına gelindiğinde neredeyse iki katına çıkmıştır. Rakamlar incelendiğinde cari harcamalar yıllar itibariyle yatırım harcamalarından daha fazla gerçekleşmiştir. Yine aynı tablodan belediyelerin toplam çevresel harcamalarının belediyelerin toplam bütçe harcamalarına oranı incelendiğinde daha net bir bilgi edinilebilmektedir. Oranlar incelendiğinde 2006 yılında belediyelerin harcamalarının içerisinde çevresel harcamaların oranı yüzde 26,3 olarak gerçekleşmiş ve dalgalı bir seyir izleyerek 2012 yılında yüzde 21,7 seviyesinde olduğu görülmektedir. En yüksek oran yüzde 30,6 ile 2007 yılında göze çarpmaktadır. Dolayısıyla belediye harcamaları içerisinde çevresel harcamaların önemli bir paya sahip olduğunu görmekteyiz. Ancak artan çevre sorunları ile birlikte ele alındığında çevresel harcamaların da aynı oranda gelişmediğini görmekteyiz.

Tablo 4. Mahalli İdare Birliklerinin Çevresel Harcamaları (2006-2012)

Yıllar	Su Hizmetleri Harcamaları	Atık Su Yönetimi Harcamaları	Atık Yönetimi Harcamaları	Diğer Çevresel Harcamalar	Toplam
2006	356 853 239	71 845 672	13 505 589	21 015 479	463 219 979
2007	565 409 714	53 118 860	20 668 443	36 279 347	675 476 364
2008	254 590 692	53 668 464	23 320 356	42 024 367	373 603 879
2009	229 717 757	62 776 233	28 455 129	44 995 146	365 944 265
2010	257 075 093	41 480 922	46 840 427	39 136 149	384 532 591
2012	226 502 144	75 409 093	104 912 364	14 158 504	420 982 105

Kaynak: (tuik.gov.tr, 2015)

Tablo 4 incelendiğinde ise mahalli idare birliklerinde 2006 ile 2012 yılları arasında özellikle su hizmetleri için oldukça yüksek harcamalar yapıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra genel itibariyle bakıldığında atık yönetimi harcamalarında yaklaşık on katlık bir artış söz konusudur. Ancak yıldan yıla bir artıştan ziyade dalgalanmalar söz konusu olmaktadır. Özellikle 2007 yılından sonra, 2008 yılına gelindiğinde çevresel harcamalarda büyük düşüş gerçekleşmiştir. Burada yaşanan küresel krizin etkisi gözlenmektedir.

B. ALTINÖZ

Tablo 5. Mahalli İdare Birlikleri Çevresel Harcamalarının Toplam Çevresel Harcamaları İçindeki Payı (%)

Yıllar	Su Hizmeti Harcamaları/ Toplam Çevresel Harcamalar	Atık Su Yönetimi Harcamaları/ Toplam Çevresel Harcamalar	Atık Yönetimi Harcamaları/ Toplam Çevresel Harcamalar	Diğer Çevresel Harcamalar/ Toplam Çevresel Harcamalar
2006	77,0	15,5	2,9	4,5
2007	83,7	7,8	3,0	5,3
2008	68,1	14,3	6,2	11,2
2009	62,7	17,1	7,7	12,2
2010	66,8	10,7	12,1	10,1
2012	53,8	17,9	24,9	3,3

Kaynak: (tuik.gov.tr, 2015)

Rakamlar çevresel sorunlara verilen önem konusunda bir fikir veriyor olsa da toplam çevresel harcamalar içerisindeki paylar daha güvenilir veriler sunmaktadır. Bu nedenle 2006 ile 2012 yılları arasında mahalli idare birliklerinde yapılan çevresel harcamaların türlerine göre toplam çevresel harcamalar içerisindeki payları incelenmektedir. Tablo 5’te görüldüğü üzere yıllar itibariyle en yüksek çevresel harcama oranı su hizmetlerine aittir. Ancak 2006 yılında yüzde 77,0 olarak gerçekleşen bu oran 2012 yılına gelindiğinde yüzde 53,8’e gerilemiştir. Yani toplam çevresel harcamalar içerisinde su hizmeti harcamalarının payında azalış söz konusu olmuştur. Atık su yönetimi harcamalarının payında ise dalgalanmalar gözlenmektedir. En büyük dalgalanma, 2006 yılında toplam çevresel harcamalar içindeki yüzde 15,5’lik payın 2007 yılında yüzde 7,8’e gerilemesi ile gerçekleşmiştir. Ele alınan dönem içerisinde en büyük artış ise atık yönetimi harcamalarının toplam çevresel harcamalara oranında görülmektedir. 2006 yılında

yüzde 2,9 olan bu pay 2012'ye gelindiğinde yaklaşık on bir katlık artış sağlamıştır. Ancak buna rağmen en yüksek pay 2012 yılı itibariyle su hizmeti harcamalarına aittir.

Tablo 6'da ise 2012 tarihli 6360 sayılı kanun ile kaldırılan il özel idarelerinin kaldırılmadan önceki çevresel harcamaları görülmektedir. Görüldüğü gibi 6 yıllık süre içerisinde harcamalarda ciddi nominal artışlar söz konusudur. Buna karşılık toplam giderler içerisindeki paylar ciddi oranda azalmıştır.

Tablo 6. İl Özel İdarelerinde Çevresel Harcamalar ve Çevresel Harcamaların İl Özel İdaresi Toplam Giderleri İçindeki Payı (2006-2012)

Yıllar	Çevresel Cari Harcamalar (TL)	Çevresel Cari Harcamalar/İl Özel İdaresi Toplam Giderleri (%)	Çevresel Yatırım Harcamaları (TL)	Çevresel Yatırım Harcamaları/ İl Özel İdaresi Toplam Giderleri (%)	Toplam (TL)	Toplam Çevresel Harcamalar/ İl Özel İdaresi Toplam Giderleri (%)
2006	261 157 036	4,6	799 516 780	14,1	1 060 673 816	18,7
2007	209 980 402	3,3	816 714 380	13,2	1 026 694 782	16,6
2008	357 118 936	5,2	922 745 375	13,4	1 279 864 311	18,7
2009	349 104 953	4,6	986 164 844	13,0	1 335 269 797	17,6
2010	374 347 754	4,3	1 105 048 582	12,7	1 479 396 336	17,0
2012	339 215 676	2,9	1 850 573 638	16,0	2 189 789 314	19,0

Kaynak: (tuik.gov.tr, 2015)

İl özel idarelerde toplam çevresel harcamalar içinde yatırım harcamaları bütün yıllar itibariyle daha yüksek gerçekleşmiştir. Bu ise belediyelerdeki durumun tam tersini yansıtmaktadır. Yatırım harcamaları artıkça beraberinde artış gösteren cari harcamaların payının düşüklüğü yatırımların maliyetini düşürmektedir.

B. ALTINÖZ

İl özel idarelerinin çevresel harcamaları ile ilgili de daha iyi bir fikir sahibi olabilmek için yine toplam harcamaları içerisindeki oranlarına bakmak gerekmektedir. Genel itibariyle oranlar incelendiğinde dalgalanmalar söz konusudur. 2006-2012 döneminde çevresel yatırım harcamalarının toplam giderler içerisindeki payı yüzde 14,1'den yüzde 16'ya yükselirken; cari harcamaların payı ise yüzde 4,6'dan yüzde 2,9'a düşmüştür.

Tablo 7. Belediye ve Mahalli İdare Birliklerinin Çevresel Gelirleri ve Toplam Gelirleri İçindeki Payları (2010-2012)

Yıllar	Belediyelerin Gelirleri (TL)	Belediye Çevresel Gelirleri/Toplam Gelirler (%)	Mahalli İdare Birliği Gelirleri (TL)	Mahalli İdare Birlikleri Çevresel Gelirleri/Toplam Gelirler (%)
2010	6 578 000 459	19,2	140 884 217	6,0
2012	8 401 084 845	18,6	180 474 302	8,3

Kaynak: (tuik.gov.tr, 2015)

Tablo 7'de 2010 yılından 2012 yılına gelindiğinde belediye ve mahalli idare birliklerinin çevresel gelirlerinde artış gözlenmektedir. Özellikle belediyelerde yüksek çevresel gelirler söz konusudur ki büyük çoğunluğunu çevre temizlik vergisi oluşturmaktadır. Oranlar açısından incelendiğinde ise, toplam belediye gelirleri içerisinde belediyelerin sağladıkları çevresel gelirlerin payı 2010 yılında yüzde 19,2 iken 2012 yılında yüzde 18,6'ya gerilemiştir. Mahalli idare birliklerindeki pay ise 2010'da yüzde 6,0 olarak gerçekleşirken 2012 yılında yüzde 8,3'ye yükselmiştir.

Tablo 8. I ve II Sayılı Cetveller İçin Ayrılan Çevre Koruma Hizmetleri Ödeneği
2006-2011 (TL) (Fonksiyonel Sınıflandırma)

Yıllar	Genel Bütçeli İdareler			Özel Bütçeli İdareler		
	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı	Çevre ve Orman Bakanlığı	Toplam	Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı	Yüksek Öğretim Kurumları	Toplam
2006	1.760.000	102.826.000	104.586.000	19.981.321	82.400	20.063.721
2007	1.985.000	221.401.410	223.386.410	21.237.800	0	21.237.800
2008	490.000	211.157.000	211.647.000	24.365.500	1.900	24.367.400
2009	2.447.000	230.304.200	232.751.200	24.029.300	0	24.029.300
2010	3.800.000	267.187.000	270.987.000	26.377.800	0	26.377.800
2011	720.000	360.356.000	361.076.000	34.169.200	0	34.169.200

Kaynak: (bumko.gov.tr, 2015)

Merkezi yönetim bütçe ödenekleri içerisinde çok çeşitli çevresel ödenek tespit edilebileceği gibi çalışmada esas olarak çevre ile doğrudan ilişkili olan çevre koruma hizmetleri ödenekleri verileri incelenmiştir. Merkezi yönetim bütçesindeki kurumların ödeneklerine bakıldığında 2006 ile 2011 yılları arasında en fazla ödeneklerin Çevre ve Orman Bakanlığına verildiği görülmektedir. Ayrıca toplam ödeneklerde yıldan yıla bir artış söz konusudur. Bu da sürdürülebilirlik kavramının gittikçe artan önemini yansıtmaktadır.

2012 yılından itibaren bakanlıklarda değişiklik yapılarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada bir adım daha yol kat edilmiştir. Yine merkezi yönetim bütçesinde Çevre Koruma Hizmetleri başlığı altında ödenekler ayrılmıştır. En fazla ödenek Çevre ve Şehircilik Bakanlığına aittir. Orman ve Su İşleri

B. ALTINÖZ

Bakanlığına baktığımızda da 2012 yılı itibariyle önemli bir ödenek artışının söz konusu olduğunu görürüz. Değişiklik yapılmadan önceki durumla karşılaştırıldığında Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı'nın yerini alan Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü ödeneği önemli sayılabilecek bir paya sahiptir.

Daha sağlıklı bir sonuca ulaşabilmek için ise toplam merkezi yönetim bütçe giderleri içerisinde çevre koruma hizmetlerine ne kadar pay ayrıldığına bakılmalıdır.

Tablo 9. I ve II Sayılı Cetveller İçin Ayrılan Çevre Koruma Hizmetleri Ödeneği (TL) (Fonksiyonel Sınıflandırma) 2012-2014

Yıllar	Genel Bütçeli İdareler			Özel Bütçeli İdareler
	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	Orman ve Su İşleri Bakanlığı	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
2012	288.817.000	1.740.000	72.790.000	-
2013	331.302.600	1.850.000	139.006.000	60.281.417
2014	284.155.500	3.250.000	204.568.000	50.033.000

Kaynak: (bumko.gov.tr, 2015)

Tablo 9 incelendiğinde genel bütçeli idareler arasında yer alan Çevre ve Şehircilik Bakanlığına önemli büyüklükte ödenek ayrıldığı gözlenmektedir. Ardından Orman ve Su İşleri Bakanlığı gelmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ödeneğinde tabloda gösterilen üç yıl içerisinde önemli bir değişim görülmezken; Orman ve Su İşleri Bakanlığı Çevre Koruma Hizmetleri Ödeneği neredeyse üç katı artış göstermiştir.

Tablo 10. Genel ve Özel Bütçeli İdareler Çevre Koruma Hizmetleri Ödeneğinin Merkezi Yönetim Toplam Bütçe Harcamalarına (hazine yardımları ve gelirden ayrılan pay hariç) Oranı (2006-2014)

Yıllar	Genel Bütçeli İdarelere Ayrılan Pay (%)	Özel Bütçeli İdarelere Ayrılan Pay (%)
2006	0,06	0,01
2007	0,10	0,01
2008	0,09	0,01
2009	0,08	0,009
2010	0,09	0,009
2011	0,11	0,01
2012	0,10	-
2013	0,11	0,01
2014	0,11	0,01

Kaynak: (bumko.gov.tr, 2015)

Tablo 10’da yer alan genel bütçeli ve özel bütçeli idarelerin çevre koruma hizmetleri ödeneğinin toplam merkezi yönetim harcamaları (hazine yardımları ve gelirden ayrılan pay hariç) içerisindeki paylarına baktığımızda 2006 yılından 2014 yılına gelindiğinde nasıl bir değişiklik söz konusu olduğu gözlenmektedir. Buna göre özel bütçeli idarelere ayrılan çevre koruma hizmetleri ödeneği merkezi yönetim bütçesi içerisinde çok az bir yere sahiptir. Genel bütçeli idarelere ayrılan payda ise yıllar itibariyle dikkate değer bir değişiklik söz konusu değildir. Ancak yalnızca bu verilere bakarak da çevresel sorunlara yeterince önem verilmediğini iddia edemeyiz. Esasen artan ihtiyaçlar nedeniyle devletin genel bütçe harcamalarında yıldan yıla yükseliş yaşanması da oranların seviyesini etkilemektedir. Öte yandan genel bütçeli idarelere ayrılan çevresel koruma hizmetleri ödeneğinin payında 2006’dan 2014’e az bir artış görülmektedir. Artan

B. ALTINÖZ

merkezi yönetim harcamaları içerisinde bu yüzde 0,05'lik artış konunun önemini arttırdığını ifade etmemiz için yeterlidir.

Tablo 11. Kamu Sektörü Çevresel İstihdam (2010-2012)

	2010			2012		
	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek
Toplam Kadın ve Erkek İstihdamı	52 457	6 774	45 683	64 116	6 576	57 540
Kamu Sektörü	8 298	2 247	6 051	6 921	2 035	4 886
İl Özel İdareler	2 305	246	2 059	1 855	207	1 648
Diğer Kamu Kuruluşları	5 993	2 001	3 992	5 066	1 828	3 238

Kaynak: (tuik.gov.tr, 2015)

Çevresel istihdam konusunda da bir takım rakamlara bakarak yorum yapmak mümkündür. 2010 yılından 2012 yılına gelindiğinde çevresel istihdamda genel olarak bir azalış söz konusudur. Tablo 6 ile bağlantı kurulduğunda il özel idarelerinde çevresel istihdama paralel olarak çevresel cari harcamalarda da bir azalış gerçekleşmiştir.

4.2.4. Orta Vadeli Program ve Sürdürülebilir Kalkınma

Devletin sürdürülebilirlik konusunda nasıl bir yol izlediğini orta vadeli programlar ile anlamak mümkündür. Orta Vadeli Program bütçeye şeklini veren bir belge niteliğindedir.

Örneğin 2013-2015 Orta Vadeli Programın temel amacı olarak ekonominin rekabet gücü, kamu harcamalarında etkinlik, iyi yönetim, eğitim sistemi, yargı sistemi, vergi sistemi, kayıt dışılık, yerel yönetimler, bölgesel gelişme ve sürdürülebilir kalkınma alanlarındaki yapısal dönüşümün devam ettirilmesi, kentsel dönüşümün gerçekleştirilmesi programın temel öncelikleri arasında yer almaktadır

(bumko.gov.tr, 2015). Hazırlanacak bütçenin harcama rakamları ve gelir tahminleri de bu doğrultuda şekillenecektir.

2013-2015 Orta Vadeli Programında çevre konusunda da bir takım faaliyetler öngörülmüştür. Bunlar ‘Çevrenin Korunması ve Kentsel Altyapının Geliştirilmesi’ başlığı çerçevesinde ele alınmıştır.

2014-2016 ve 2015-2017 dönemleri için hazırlanan iki Orta Vadeli Programın temel hedefleri içerisinde sürdürülebilir kalkınma kavramına yer verilmemiştir. Bir ülkenin makro ekonomi politikalarını göstermede kalkınma planları ve orta vadeli mali plan da önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla Orta Vadeli Program dışında kalkınma planları ve orta vadeli mali plan gibi başka önemli belgeler de var olduğundan Türkiye’de sürdürülebilirliğin önemi kalmamıştır diyemeyiz. Nitekim konunun önemi azalma değil artma eğilimi içerisindedir.

Türkiye’de sanayileşme ile artan çevre sorunları nedeniyle 1973-1977 dönemini kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte çevre sorunları makro ekonomik hedefler içerisinde yer almaya başlamıştır. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile de kurumsal düzenlemeler konusuna yer verilerek; sürdürülebilir kalkınma sağlanması doğrultusunda ilke ve politikalar belirlenmiştir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da yine çevre sorunlarına yer verilmiştir. Bu konuda uygulanacak politikaların ise Avrupa Birliği normları ve uluslar arası standartlara paralel olması öngörülmüştür. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında Avrupa Birliği ile uyum sürecinde çevre konusunda yapılması gereken yatırımların yetersizliğinden bahsedilmiştir. Son olarak 2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı ise artık sürdürülebilirlik konusuna verilen önemin artışı kanıtlar niteliktedir. Bu plan içerisinde ‘Yaşanabilir Mekânlar ve Sürdürülebilir Çevre’ başlığı altında sürdürülebilirlik kavramına sürekli vurgu yapıldığı görülmektedir (kalkinma.gov.tr, 2015). Orta vadeli mali planlar ise merkezi yönetim içerisinde Tablo 8 ve Tablo 9’da yer alan Genel Bütçeli İdarelerin ödenek tekliflerinin yıldan yıla arttığını göstermektedir (bumko.gov.tr, 2015).

B. ALTINÖZ

Orta Vadeli Mali Programda 2013-2015 döneminden sonra yer verilmeyen sürdürülebilir kalkınma konusuna, gerek kalkınma planları gerekse orta vadeli mali planlar çerçevesinde artan bir önemin söz konusu olduğu söylenebilmektedir.

5. YEŞİL BÜTÇELEME (GREEN BUDGETS)

Hükümetler neden yeşil bütçe reformu yapmalı? Aslında görünüşte hükümetlerin bütçeleri yalnızca sayısal tablolardır. Ama dolaylı olarak bütçeler karar vericilerin kaynak ayırma etkinliğini gösterir. Vergi gelirlerinin ne kadarının, hangi harcamalar için ayrıldığı önemlidir. Örneğin bu gelirlere altyapı harcamaları, askeri harcamalar veya mali öncelikli hizmetler için kullanılıp kullanılmaması önemlidir. Ancak uygulanan bir takım program ve politikalar çoğu zaman uzun vadede sürdürülebilirliğin önünü kesmektedir. Bu nedenle yeşil bütçe uygulamaları gündeme gelmiştir (Emmerson vd., 2014).

Yeşil bütçe devletin kalkınma mekanizmalarının daha etkin çalışması için fikirler ortaya atmaktadır. Öncelikle vergilerin çevresel konular üzerinden alınmasına ağırlık verilmelidir. Özellikle çevresel harcamaların artırılması gereken günümüzde bu vergi gelirleri önemli bir finansman kaynağı olacaktır. Merkezi yönetim bütçelerinde çevresel konularda ayrılacak olan ödeneklerin de en az diğer ödenekler kadar önemli görülmesi gerekmektedir.

Avrupa Birliği kuruluşundan itibaren çevresel konularda sürekli çalışmalar yapmıştır. Avrupa Birliği bütçesinin de buna göre hazırlanması söz konusu olmuştur. Ancak yine de yapılan çalışmalar ve harcamalar tam anlamıyla yeterli görülmemekte ve dünya çevre örgütleri tarafından Avrupa Birliği'nin yeşil bütçe uygulamasına gitmesi önerilmektedir.

Türkiye'deki duruma baktığımızda ise bütçe teknikleri açısından çevresel konulara ağırlık verilmesinde herhangi bir engel görülmemektedir. Ancak ülke olarak gelişmekte olmanın dezavantajlarından biri öncelikle yüksek büyümeye önem verilmesidir. Bu yüzden yatırımlar çevresel değil üretim odaklıdır. Oysa uzun vadeye yayıldığında, yapılacak olan çevresel harcamalar, ileriki dönemlerde daha büyük getiriler sağlayacaktır.

Yeşil bütçe içerisinde yalnızca çevresel gelir ve harcama kalemleri üzerinde durmak yanlış olacaktır. Bunun yanı sıra yapılacak eğitim ve AR-GE harcamaları da konu ile paraleldir. Çevresel sorunlarla ilgili bilinç oluşturulması her şeyden önce eğitime yapılacak yatırımlardan geçmektedir. Doğal kaynakların hızla tükendiği, kirliliğin arttığı günümüzde yapılacak yatırımlarda savurganlıktan kaçınmak ve kaynak verimliliğini amaç edinmek bütçelerin başlıca hedefleri haline gelmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde iklim değişikliği ve beraberinde getirdiği sorunlar bu konuda çeşitli önlemlerin alınmasını zorunlu hale getirmektedir. Öncelikle yapılan uluslararası zirve ve protokollerde konunun önemi belirtilmiş ve çeşitli öneriler sunulmuştur. Bunlardan biri de Kyoto Protokolü'nde Karbon vergisi uygulaması ile çevre kirliliğinin önlenmesi önerisidir.

Türkiye de durumun ciddiyetini yakın zamandan itibaren anlamış ve diğer ülkelerde görülenlere benzer çalışmalar başlatmıştır. Örneğin Avrupa Birliği'ne bu konuda taahhütlerde bulunmuştur. Ayrıca bir takım çevresel vergiler uygulanmış ve çevre konularında, özellikle de belediyelere nazaran il özel idarelerinde oldukça önemli yatırımlar yapılmıştır. Artık sürdürülebilir kalkınma, bütçeler yapılandırılırken de temel hedef haline gelmiştir.

Bir takım veri ve istatistikler incelendiğinde, çevre faaliyetlerine yapılan harcamaların devlet bütçesi içinde geniş yer tuttuğu gözlenmiştir. Özellikle Avrupa Birliği'nde yaşanan gelişmeler ve sürdürülebilirlik konusunun gündemde olması, Türkiye'yi de dolaylı olarak etkilemiştir. Artık yapılan yatırımlar, harcamalar, plan ve programlar doğal kaynaklara zarar vermeden, sürdürülebilir bir kalkınmayı hedeflemektedir. Bu konuda yerel yönetimlerin de rolü önemlidir. Yerel yönetimler çevresel hizmetleri yerine getirmeleri sonucunda elde ettikleri gelirleri çevrenin korunması amacıyla kullandıkları takdirde, sürdürülebilirliğe önemli bir katkı sağlanmış olacaktır.

B. ALTINÖZ

Buna karşılık çevresel gelirlerin çevresel sorunların giderilmesinde kullanılması konusunda ne yazık ki etkinlik sağlanamamıştır. Çünkü idareler için toplanan vergiler gelir sağlama amacına hizmet etmektedir. Böyle bir ortamda özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından sürdürülebilir kalkınma dediğimiz olgu, hayalden başka bir şey olmayacaktır. Dolayısıyla toplanan gelirler çevre sorunlarının finansmanında kullanılmalıdır.

Son dönemlerde ise özellikle Avrupa’da “yeşil bütçeleme” söz konusudur. İsminden de anlaşılacağı gibi bütçeleri çevreye duyarlı hale getirmeyi hedeflemektedir. Vergilerin bu doğrultuda toplanması, harcamaların yine bu yönde yapılması önem kazanmaktadır. Ancak bu, kolaylıkla ortaya konabilecek bir uygulama değildir. Bunun sağlanabilmesi, Avrupa Birliği gibi bütçede birden çok ülkenin söz sahibi olduğu ülkeler açısından zordur. Çünkü devletler temel hedef olarak büyümeyi esas alırlar.

Türkiye’deki durum ise, teknik olarak, bütçenin çevreci politikalara şeklen uygun olması biçimindedir. Ancak yeterli çevre bilinci oluşturulamadığı için, konuya ağırlık verilememektedir. Sonuçta yine tüm bu değişim süreci, eğitim konusu ile bağlantılıdır. Çevre bilinci oluşturmaya yönelik eğitim ve diğer harcama kalemlerinde tatmin edici düzeylere ulaşılmadıkça, uzun vadede tam bir başarı elde etmek mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda, Türkiye’de yapılması önerilen düzenlemeler şu şekilde sıralanabilir:

- Hükümetler, makro politika ve hedeflerine sürdürülebilir kalkınma konusunu dâhil ederken konuya daha somut açıdan yaklaşmalıdır.
- Orta Vadeli Mali Planlar, Orta Vadeli Programlara uyumlu olarak hazırlanmak zorunda olduğundan; Orta Vadeli Programda yer verilmeyen bir konunun Orta Vadeli Mali Planda yer alması konu ile ilgili politikaların hayata geçirilmesini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla bütçeye şeklini veren önemli bir belge niteliğinde olması nedeniyle Orta Vadeli Programlarda sürdürülebilirlik ile ilgili gerekli eğilim gösterilmelidir.
- Merkezi yönetim bütçe gider ve gelir kalemleri sürdürülebilir kalkınmaya tam manasıyla hizmet edecek şekilde yeniden ele alınmalıdır.

- Merkezi yönetim bütçesini oluşturan B Cetveli konuyla ilgili olarak yeniden düzenlenmelidir. Vergiler çevre sorunları ile mücadelede önemli bir yer tuttuğundan 01 kodlu Vergi Gelirleri başlığı içerisinde “07 Çevresel Vergiler” olarak ayrı bir başlık eklenmelidir.
- Kurumlardan tahsil edilen vergi gelirlerinin, bu kurumların çevreye bıraktıkları olumsuz etki ile orantılı olacak şekilde Çevresel Vergiler kaleminde toplanması, çevresel sorunların giderilmesinde doğrudan etkili olabilecektir.
- ÖTV dolayısıyla alınan çevresel sayılabilecek vergilerin de (akaryakıt teslimi üzerinden alınan ÖTV vs.) yine Çevresel Vergiler başlığı altına alınması, sınıflandırma disiplini açısından faydalı olacaktır.
- Motorlu Taşıtlar Vergisinin araç yaşı büyüdükçe artan oranda uygulanması sağlanmalıdır. Böylelikle gerek ikinci el araçların fiyatı düşürülerek sosyal politikalara katkıda bulunmuş olunacak, gerekse hurdaya çıkarmamanın maliyeti düşürülerek tüketicilerin kullanılmış araçlarını hurdaya çıkarmaları teşvik edilmiş ve çevreyi kirleten bu araçların geri dönüşüme kazandırılması sağlanmış olacaktır.
- Çevre ve Temizlik Vergisinin çevre sorunlarını gidermede kullanılması konusundaki denetim mekanizması güçlendirilmelidir.
- Merkezi yönetim bütçesi ödenek türleri içerisinde çevresel ödeneklerin büyüklüğü, konun ağırlığı ile paralel bir şekilde düzenlenmelidir.
- Çevresel ödenekler içerisinde çevresel eğitim, çevresel AR-GE, çevreye duyarlı teknoloji üretimi, çevresel denetim hizmetleri ve çevresel sübvansiyonlara yer verilmelidir.
- Analitik Bütçe Sınıflandırma Sisteminin çevreye duyarlı bütçe oluşturulmasına imkân verdiği en üst noktaya kadar çevresel harcama ödenekleri sağlanmalıdır.
- Bu konuda merkezi yönetimin ağırlığı artırılarak, yerel yönetimlerin merkezi yönetim öncülüğünde sürdürülebilir kalkınmaya hizmet etmesi sağlanmalı ve gerekli denetimler yapılmalıdır.

B. ALTINÖZ

Bütçe kompozisyonunun değiştirilmesinin kolay olmadığı göz önüne alındığında, yukarıdaki önerilerin uygulanabilirliğinin zorluğu şüphe götürmez bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak çevresel sorunların giderek artması ile birlikte, kaçınılmaz olan bu tür uygulamalar, gerekli yasal ve kurumsal altyapı oluşturulduğu takdirde başarıya ulaşabilecektir. Öte yandan Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun kabul edilmesi ve Analitik Bütçe Sınıflandırma Sistemine geçilmesi bu konudaki yapılacak çalışmalara yönelik olarak güçlü bir zemin hazırlamıştır. Çalışma boyunca elde edilen veriler doğrultusunda ise sürdürülebilirlik kavramının bütçe ilkeleri içerisinde yer almasına rağmen merkezi yönetim harcama ve gelirlerinin konuya tam olarak hizmet edecek şekilde düzenlenmediği görülmektedir. Dolayısıyla önerilen çevresel ödenekler bu konuda bilinç oluşturması açısından etkili olabilecektir. Harcamaların artık fonksiyonel bir ayrıma tabi tutulabildiği Türk Bütçe Sisteminde bütün bu öneriler uygulanabilir bir nitelik kazanmaktadır. Geriye tek ihtiyaç olarak güçlü siyasi irade ve uygulamada bürokratik inanç kalmaktadır.

KAYNAKÇA

BAL, H. Ç. (2012), *Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Sorunlarıyla Mücadele Aracı Olarak Kirlilik İzinleri Piyasasının Etkinliği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

BİLGE, S., ÇELİKAY, F. (2010), "Avrupa Birliği Bütçe Harcamaları ve 2007–2010 Dönemi AB Bütçe Harcamalarının Analizi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1-28.

ÇELİKKAYA, A. (2011), "Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Çevre Vergisi Reformları ve Türkiye'deki Durumun Değerlendirilmesi", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 97-120.

ÇOKGEZEN, J. (2007), "Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye", *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 91-115.

EMMERSON, C., JOHNSON P. and, MİLLE H., (2014); "The IFS Green Budget", *The Economic and Social Research Council (ESRC)*, <http://www.ifs.org.uk/budgets/gb2014/gb2014.pdf>, (18.01.2015).

http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/publications/public_fin/EU_pub_fin_en.pdf#page=364, (10.12.2014).

<http://unstats.un.org/unsd/class/intercop/expertgroup/2011/AC234-29.PDF>, (17.01.2015).

<http://www.bumko.gov.tr/TR,43/orta-vadeli-mali-plan-ve-ekleri.html>, (08.04.2015).

<http://www.bumko.gov.tr/TR,42/orta-vadeli-program.html>, (01.02.2015).

<http://www.bumko.gov.tr/TR,61/butce-kanunu-ve-ekleri.html>, (19.01.2015).

<http://www.ceis.org.tr/dergi/2011Temmuz/makaleIII.pdf>, (03.01.2015).

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf>, (20.01.2015).

http://www.mfa.gov.tr/ab-butcesi_-hazirlanmasi_-gelir-kaynaklari_-gider-kalemleri-ve-denetimi.tr.mfa, (12.12.2014).

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1019, (18.01.2015).

https://portal.muhasabat.gov.tr/mgmportal/content/conn/MGM_UCM/path/Web%20icerikleri/KHB_Yeni/TR/B%3%bct%3%a7e%20%4%b0statistikleri/Merkezi%20Y%3%b6netim%20B%3%bct%3%a7esi/2014%20Merkezi%20Y%3%b6netim%20Konsolide%20%20B%3%bct%3%a7e%20%4%b0statistikleri/B%3%bct%3%a7e%20Gelir%20Tablolar%4%b1/Merkezi%20Y%3%b6netim%20B%3%bct%3%a7e%20Gelirleri%20Ay%20%4%b0%3%a7i%20Tahsilatlar%4%b1%20%28Detay%29.xls, (19.02.2015).

KARACA, C. (2011), *Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Dostu Maliye Politikaları*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

KARGI, V., YÜKSEL C., (2010), “Çevresel Dışsallıklarda Kamu Ekonomisi Çözümleri”, *Maliye Dergisi*, 159, 183-202.

KAYAER, M. “Bir Çevre Koruma Aracı Olarak Çevresel Vergilerin, Sübvansiyon ve Teşviklerin ve Dış Yardımların Kullanılması”, *Vergi Journalı*, UOT 336.221:574, 129-142.

MARİN, M. C., YILDIRIM, U., (2004), *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar*, Beta Yayınları, İstanbul.

B. ALTINÖZ

ÖZDEMİR, B. (2009), ‘Küresel Kirlenme Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme ve Çevre Vergileri’, *Maliye Dergisi*, 16, 1-36.

ÖZEK, Y. (2014), “Avrupa Birliği Bütçesinin Hazırlanma Safhaları, Harcama Kalemleri ve Uygulanan Mali Perspektifler”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 19-34.

TAŞ, R. (2006), “AB’nin Yeni Mali Çerçevesi (2007-2013)”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 5(3), 131-157.

TOPRAK, D. (2006), “Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Politikaları ve Mali Araçlar”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 146-169.

TUIK, (2009), “Çevre İstatistikleri, Sorularla Çevre İstatistikleri Dizisi-8”, Yayın No:3257, file:///C:/Documents%20and%20Settings/XP%20PRO/Belgelerim/Downloads/4716656967714440463.pdf, (10.01.2015).

YEŞİLAY, R. B. (2008), “Sürdürülebilir Kalkınmanın Türkiye Ekonomisine Uygulama Olanakları”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.